

NAPAD USKOKOV NA KOSTANJEVIŠKO CISTERCO LETA 1736

JOŽE MLINARIČ

Nad glavnim vhodom v nekdanji kostanjeviški samostan, ki ga stražita dva obrambna stolpa s strelnimi linami, je upodobljena freska z napisom, nanašajoča se na napad Uskokov na samotan v čau opata Rudolfa Kušlana (1723—1736), na nedeljo 29. julija 1736, ko je kostanjeviška fara slavila svojega patrona. Vhod in fresko, delo slikarja Fr. Jelovška, z napisom je dal napraviti opat Aleksander baron Taufferer (1737—1760). Kronogram, zapisan v porog Uskokom pa daje letnico 1737 ter se glasi:

ECCE IANVA COELI ION FVRES NEC
VALLACHI NEQVE LATRONES AST
IVSTI INTRABVNT IN EAM

(Glejte vrata nebeška, skozi katera ne bodo stopili ne tatovi, ne Vlahi in ne razbojniki, ampak samo pravični).

O napadu Uskokov na kostanjeviško cisterco 29. julija 1736 imamo ohranjeno vrsto poročil iz samostana samega kot tudi poročila in dopise kranjskega deželnega vicedoma in drugih deželnih političnih oblastnih instanc ter vojaških oblasti z območja Vojne krajine na vladarja in na notranjeavstrijsko vlado. Prva poročila se nanašajo na sam napad, zlasti pa na njegove posledice za samostan, pri čemer se je dolgo tavallo v temi, kdo so napadalci bili, odkod so prišli in po kateri poti so se po ropu umaknili.

Prvo ohranjeno poročilo o napadu na samostan je izpod peresa tedanjega kostanjeviškega opata Rudolfa Kušlana,¹ ki je naslovil svoje pismo na reinskega opata Placida dne 2. avgusta iz Ljubljane, torej štiri dni po samem napadu. Pismo se omejuje na poročilo o ropu ter o pobitih in ranjenih samostancih in drugih osebah, ki so se tedaj v samostanu zadrževale. Iz poročila je razvidno, da so Uskoki samostan napadli ob pol osmih zvečer in da so ga oropali cerkvenih premičnin ter opustošili celice tako samostancev kot tudi gostov in da so ubili dva meniha-duhovnika: 36 let starega Sigmunda Žigana² in 32-letnega Evgenija Juriča.³ Roparji so prvega patra, ki jim je poskušal uteči, zadeli z dvema kroglama v glavo, tako da je bil pri priči mrtev, drugega patra, ki je padel naravnost mednje, pa so ranili z dvema kroglama v desno stran in je čez pol ure izdihnil. V to zmedo je padel tudi neki samostanski konverz, ki je v samostanu opravljal službo ranocelnika ter je bil ranjen od treh krogel v mehur, tako da opat ob času

svojega poročila še ni vedel, ali je le-ta že izven življenjske nevarnosti ali pa naj ga že prišteva k mrtvim. Roparji so nadalje tudi enega izmed samostanskih podložnikov, ki se jim je hotel postaviti v bran, prebodli, vrsto hišnih služabnikov pa deloma močno deloma pa smrtno ranili.⁴

Poročila o napadu na samostan in o njegovih posledicah ter o številu napadalcev se med seboj povečini ne skladajo, saj moramo upoštevati, da so le-ta prihajala iz različnih virov in da gre za dejanje, ki je ljudem burilo njih domišljijo. Tako govori npr. poročilo kranjskega deželnega vicedoma Franca Sajfrida grofa Thurna na vladarja z dne 4. avgusta, ko prvi še ni imel v rokah od opata kostanjeviškega zahtevanega poročila o napadu na njegov konvent, da so roparji poleg dveh menihov-duhovnikov ubili dva kmeta, sedem menihov pa ranili.⁵ Kakor so se poročila o številu ubitih in ranjenih v samostanu razhajala, pa so si bila vsa edina v tem, da sta bila samostanska cerkev in sam samostan popolnoma izropana (fast völlig ausgeblindert),⁶ pri čemer nam poročilo meniha Leopolda Busetha, kasnejšega opata (1760—1771), govori o škodi v višini 2000 do 3000 goldinarjev.^{6a} Glede števila roparjev pa se poročila gibljejo med petindvajset in štirideset. Poročilo z dne 17. septembra govori o 25 napadalcih, od katerih jih je 14 ropalo po samostanu, medtem ko so ostali bili na preži in straži;⁷ poročilo črnomaljskega mestnega sodnika poroča o 30 ljudeh, katerim se je morda na poti pridružilo še nekaj oseb,⁸ poročilo z dne 29. avgusta pa število roparjev dvigne kar na sto.⁹ Od roparjev je bil pri napadu ubit le en sam, ki pa so mu njegovi pajdaši, da bi ga ne bilo moč prepoznati, odrezali na mestu samem glavo in jo odnesli s seboj.¹⁰ Gotovo sta to dejanje in freska na vходу v samostan, na kateri je upodobljen rabelj z Uskokovo odrezano glavo v rokah, skovala zgodbo, po kateri naj bi roparska drhal svojega vodjo ubila, njegova glava pa naj bi dospela v Karlovac, odkoder naj bi jo tankajšnji general poslal samostanu, ki naj bi jo dal ob poti, po kateri so roparji prišli v samostan, natakiniti na kol.¹¹

O prihodu Uskokov z območja Vojne krajine in o svarilih, ki jih je Žumberk poslal samostanu, ter o vstopu roparjev v samostan izvemmo iz izčrpnega poročila žumberškega glavarja Benvenuta Sigmunda grofa Petazzija z dne 17. septembra karlovškemu ge-

neralu grofu Herbersteinu.¹² Roparji so prišli naskrivoma iz Hrvatske preko Samoborskega pogorja med 27. in 28. julijem, preko-račili reko Bregano v bližini gosposčine Mokrice, koder so se nastanili v nekem grmovju. 28. julija so ujeli Vlaho Vida Gozdanovića (Gosdanovich), ko je pasel živino, ter ga izpraševali o premožnosti posameznih tamkašnjih krajev, zlasti še o kostanjeviškem samostanu in o Žumberku, pri čemer jih je močno zanimalo, ali je glavar grof Petazzi doma. Ker pa je mož venomer trdil, da jim ne zna ničesar povedati, so ga pozno ponoči izpustili. Vlah se je naslednjega dne podal na Žumberk, kjer je okoli devete ure zjutraj Petazzijevemu namestniku in drugim žumberškim oficirjem sporočil o vsej zadevi. Po njegovem zatrdilu je tolpa roparjev štela 25 mož, od katerih pa ni nikogar poznal. Prosil je tudi, naj Žumberk njegovo vest sporoči kostanjeviškemu samostanu, da se bodo menihi vedeli pripraviti in si bodo oskrbeli obrambo samostana. Petazzijev namestnik in neki žumberški podoficir sta nemudoma poslala v samostan o vsem obvestilo s priporočilom, naj bi samostanski podložniki pričeli nemudoma zasledovanje na območju nad samostanom (torej na Opatovi gori), medtem ko bi Žumberčani poskrbeli za prav isto na svojem območju. Samostanski kamerarij p. Evgenij Jurič se je za sporočilo lepo zahvalil, pri čemer je pristavil, »da bo roparske tice že pričakal«.¹³ Kot pa se je kasneje izkazalo, pater ni prav ničesar ukrenil. O bližnji nevarnosti je samostan obvestil tudi samostanski župnik na žumberški fari Pavlič, ki je svoje pisanje naslovil na najstarejšega med patri seniorja Jožefa (Fundiča).¹⁴ Samostanci so bili o morebitnem napadu na Kostanjevico obveščeni kar s treh strani, vendar niso ničesar ukrenili. Obveščeni pa so bili že nekaj ur pred nesrečo, kajti sla, ki sta samostanu nosila sporočilo, sta se vrnila na Žumberk že okoli šeste ure zvečer, torej dve uri pred napadom. Po zatrdilu Petazzija bi lahko bil samostan vpoklical svoje podložnike, ki prebivajo v njegovi bližini, kot tudi prosil pomoči ljudi, ki so bili tisto nedeljo na sejmu v Kostanjevici, saj se je obhajal god farnega patrona sv. Jakoba. Ko bi samostanci bili svojo služinčad in hlapce ter druge ljudi opremili z orožjem, ki so ga imeli v izobilju, bi se po Petazzijevem mnenju ne bilo treba bati niti množice tisoč roparjev, kaj šele 25 ljudi, od katerih jih je vdrlo v samostan le 14, medtem ko so bili ostali razdeljeni v več skupin in so stražili v bližini. Menihi so bili do skrajnosti brezskrbni in nekateri so se iz sporočil celo norčevali. Tako je npr. eden

izmed starejših patrov dejal, da bo prvega, ki bo še prišel s podobnimi novicami in opozorili, odgnal s palico in da ima tri klobuke polne svinčenih krogel, s katerimi se bo postavil v bran tudi dvajsetim roparjem.¹⁵ O malomarnosti menihov in omalovaževanju svaril kaže že samo dejstvo, da p. Evgenij Jurič ni dal zapreti samostanskih dveri. Zato se po Petazzijevem prepričanju ni treba čuditi, če sta se le dva z golimi sabljami v rokah, brez slehernega strelnega orožja, polastila samostanskih vrat ter napravila prosto pot v samostan tako sebi kot svojim pajdašem.¹⁶

Napadalci so se s svojim plenom napotili očitno na Opatovo goro naslednjega dne ob drugi uri po polnoči.¹⁷ Pred 2. avgustom pa jih najdemo na Javorovici nad jezuitsko rezidenco Pleterje, ki so jo imeli namen izropati. Razširila se je sicer že novica, da so Uskoki rezidenco napadli, vendar so bili zaradi močne straže odbiti.¹⁷ Resnica pa je, da se je 12 roparjev iz skupine, ki je oropala kostanjeviški samostan, nastanilo v večernih urah v zgoraj omenjeni vasi ter si poiskalo pri tamkajšnjih kmetih hrane in pijače, pri pleterskem gozdarju pa poizvedovalo, kako bi bilo mogoče najlažje priti v rezidenco, pri čemer so mu obljubili visoko nagrado. Ker pa jim je gozdar zagotavljal, da je rezidenca zavarovana z močno stražo, tako da bi z napadom tvegali svoje glave, so svoj načrt opustili ter se podali z Javorovice k preostalemu moštvu, ki je stalo na straži. Po zatrdilu pleterskega dvornega sodnika od tedaj roparskega krdela ni nihče več videl, saj bi naj le-to odšlo proti Semiču, kar bo glede na nadaljnjo njegovo pot vsekakor resnici bližje.¹⁸

Po napadu na kostanjeviški samostan se je pojavilo vprašanje, kdo so napadalci bili, odkod so prišli in kam so krenili, kajti samó odgovor na ta vprašanja je obljubljal uspeh pri njihovem zasledovanju. Postavljalo pa se je tudi vprašanje, ali je Žumberk storil vse, da bi preprečil nesrečo, ki je zadela kostanjeviški samostan.

Kranjski deželni vicedom Franc Sajfrid grof Thurn je v svojem poročilu z dne 4. avgusta na cesarja trdil, da je samostan oropala številčno močna skupina žumberških Vlahov (Sichelburgische Wallachen) ter mu obenem poročal o svojih ukrepih v zvezi z ropom. Vicedom je naročil deželnoknežjim mestom na Dolenjskem in v Beli krajini: Kostanjevici, Krškemu, Novemu mestu, Črnomlju in Metliki, naj se pripravijo na obrambo pred napadalci in naj poizvedujejo, kje bi le-ti bili, ter jih poskušajo ujeti. Obenem pa je prosil cesarja, naj ukaže žumber-

škemu glavarstvu kot tudi karlovškemu generalatu, da napneta vse sile, da bodo nepripravili prijete, naropano blago, ki se sestoji tudi iz cerkvenega srebra in drugih srebrnih predmetov ter drugega, tedaj še neevidentiranega blaga, pa vrnjeno.¹⁹ Ta poziv kranjskega vicedoma bi bil vsekakor rodil sadove, ko bi ga Črnomaljši bili pravočasno dobili v roke. Črnomaljski sodnik je namreč po 2. avgustu sporočil grofu Thurnu v Ljubljano, da so meščani videli roparsko krdelo. 2. avgusta ob štirih zjutraj se je pomikalo krdelo tridesetih mož, oboroženih s strelnim orožjem, z dolgimi noži in s sabljami, s petimi močno obloženimi konji mimo Črnomlja ter prekoračilo vodo pri Črnomlju (očito Lahinj), nato reko Kolpo ter se podalo proti Gorskemu Kotarju na ozemlje beneške Dalmacije. To »sodrgo« bi po zatrdilu črnomaljskega sodnika bili lahko meščani z lahkoto polovili in ji naropano blago odvzeli, ko bi jih bil le kdo iz Kostanjevice ali iz Novega mesta obvestil o ropu v kostanjeviškem samostanu. Može so namreč bili tako zelo pijani (indeme sye rauber völlig bezechet vnd besoffen gewesen), da niti jahati niso mogli in so komajda hodili (das sy kaumb geben können). Meščani so menili, da gre pri tej skupini za graničarje, ki so pogosto prevažali in prenašali tod mimo tako svoje kot tudi »tuje« blago.²⁰ Ni treba dvomiti, da gre tu za skupino, ki je oropala kostanjeviško cisterco, saj ustrezata tako čas prihoda skupine v Črnomelj kot tudi število roparjev. Vicedom tudi prosi, naj bi vladar o ropanju krdel, ki prihajajo z benečanskega ozemlja, obvestil beneškega poslanika ali pa Benetke same, ki naj bi podvzele vse ukrepe, da iz Hrvatske rekrutirani vojaki ne bodo več ropali po avstrijskem teritoriju. Kot primer predrznosti teh ljudi navaja vicedom dejanje nekega Novkovića, ki je pred dvema letoma vdrl s svojim krdelom na Turško in je nekemu odličnemu Turku na sam poročni dan odpeljal nevesto ter ga ranil in oropal.²¹

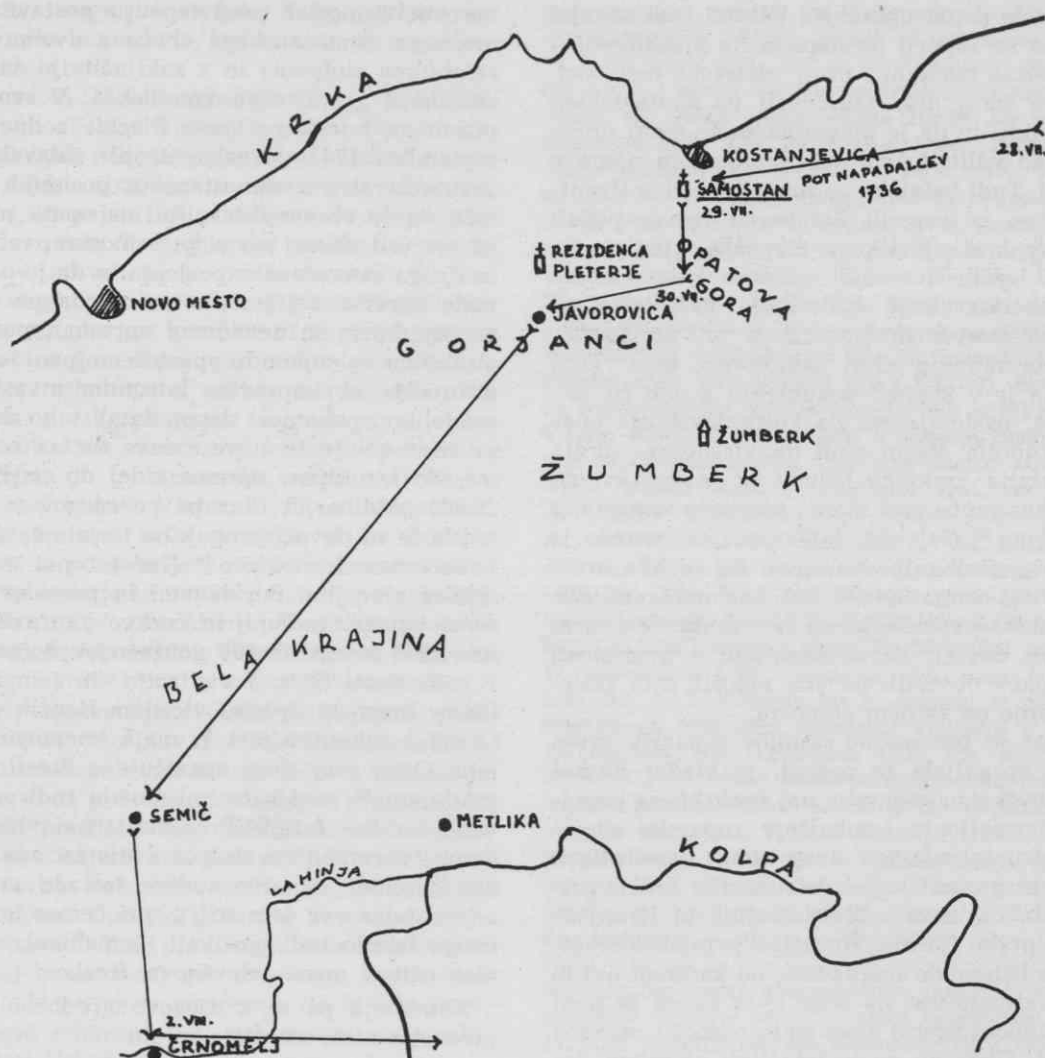
Vladar je svojemu poslaniku pri beneški republiki kaj kmalu naročil, naj tamkajšnjim oblastem poroča o ropanjih in nasilju, ki prihaja z ozemlja Republike, ter zahteval, da se podvzamejo vsi ukrepi, da bodo taki in podobni roparji prijete in primerno kaznovani. Naročil pa je tudi Črnomaljšcem in krajem na območju Vojne krajine, da poskrbe, da bodo v bodoče roparske tolpe ob svojem vstopu na avstrijsko ozemlje kot tudi ob izstopu prijete in zaprte.²²

V svojem pismu na deželnega vicedoma grofa Thurna z dne 29. avgusta je vladar obvestil le-tega, da je naročil svojemu dvorne-

mu vojnemu svetu, da napad na kostanjeviški samostan še nadalje razišče in da poskrbi, da se »roparska svojat ujame in pozapre«. Ker pa je po izjavi vladarja žumberško glavarstvo v odvisnosti tudi od koroških deželnih stanov, je tudi ta instanca dolžna poskrbeti, da se bo v njem vzpostavilo tako stanje, da ne bo prihajalo do katastrof, kot se je to zgodilo v primeru kostanjeviške cisterce.²³

Poizvedovanja o roparjih so tekla naprej in rodile sadove, tako da so kmalu oblasti izvedele, odkod so roparji prišli, kdo so bili in kakšne vodje so le-ti imeli. Vse niti tega organiziranega napada so vodile na območje Gline in jugozahodno od njega. 1. septembra je v zvezi z roparji posredoval Francu Hermanu grofu Stubenbergu zelo važne podatke generalni avditor karlovškega generalata poročnik Kögl. Poročal pa mu je, kar je pred njim 20. avgusta uradno izpovedal knez iz Kersine Deanović (Deanovich). Podatke pa je dobil od turških prebivalcev ob reki Glini. Po njihovi izpovedi sta bila vodji Žumberčan Janko Medić (Medich) in Grozdanović (Grosdanovich), ki pa sta tedaj živela že mnogo let v Veliki Kladuši ob Glini in ki sta zbrala štiriindvajset »hudobnežev« iz imenovane Velike Kladuše in Kršlja ter jih vodila kot harambaše (als harambasse aus und angeführt).²⁴ Iz Kladuše so se jima med drugimi pridružili Matej Dugonja doma iz Perne, in Turka: Hasan Bisić (Hassan Bisich) in sin Harasa Jurića (Harass Jurich), iz Kršlje pa »prvak med razbojniki« Peter Carović (Zarovich) in Malin ter Milin Bojanović (Bojanovich), ki so bili sicer doma iz Kirina pri Karlovcu, a so se preselili. Bisić naj bi tudi bil ustrelil oba kostanjeviška patra. Ker knez Deanović ni mogel postreči še s kakšnimi drugimi podatki, ga je avditor poslal k njegovemu turškemu prijatelju na mejo Vojne krajine, da bi poizvedoval za morebitne zveze napadalcev s karlovškimi graničarji.²⁵

Zasledovanje roparjev pa je imelo uspeh še v letu 1736, se pravi, v letu napada na cisterco. Kajti pred 20. oktobrom so graničarji iz Barilovića (Warillowizer gränizer) pri Karlovcu izsledili roparje ter jih pet ubili, razbojnika Bisića pa z dvema kroglama smrtno ranili, medtem ko so se ostali razkropili.²⁶ Kako dolgo je zasledovanje te skupine trajalo, je razvidno iz dokumenta iz leta 1740, ki nam poroča, da je bil eden »iz skupine, ki je oropala kostanjeviški samostan«, namreč Janko Ravnović (Raunovich), smrtno ranjen ter je bil v skladu s tedanjim zakonom obešen.²⁷

Po napadu Uskokov na kostanjeviško opatijo se je postavljalo vprašanje krivde Žumberka oziroma njegovega glavarja Benvenuta Sigmunda grofa Petazzija. Že 29. avgusta je vladar v svojem pismu na kranjskega deželnega vicedoma grofa Thurna izrazil mnenje, da je Petazzi za nesrečo, ki je samostan zadela, kriv toliko, kolikor bi bil dolžan pravočasno registrirati prihod roparske tolpe in ji s svojo močno posadko slediti, ne pa da »se je potajil« na Žumberku.²⁸ 14. avgusta je dvorni vojni svet naročil karlovškemu generalu grofu Herbersteinu, da vso stvar v zvezi z napadom na kostanjeviško opatijo razišče in ugotovi morebitno krivdo glavarja grofa Petazzija. Herberstein je zahteval od glavarja izčrpno poročilo, ki ga je nato 21. septembra priložil svojemu poročilu dvornemu vojnemu svetu. V že omenjenem poročilu^{28a} skuša Petazzi odvrniti od sebe tudi naj-

manjši sum krivde. Po njegovi izpovedi je bil v času napada roparjev na kostanjeviški samostan v Karlovcu, kamor ga je poklical Franc Herman grof Stubenberg, da bi prevzel poveljstvo do vrnitve generala grofa Herbersteina. Ob odhodu je postavil svojega namestnika, ki je skupaj s sodelavci na Žumberku ukrenil vse potrebno za odvrnitev nevarnosti: pravočasno je obvestil samostance o prisotnosti roparjev na kostanjeviškem območju. Njegovi oficirji so torej storili vse, kar je mogoče pričakovati »od dobrega sosed«, vzpodbudili so tudi samostan k zasledovanju roparjev ter sami obljubili svoj delež na ozemlju Žumberka. Sicer pa bi se po Petazzijevem prepričanju samostan lahko brez težave ubranil »nepripravov«, ko bi le bila samostanska vrata zaprta. Razen tega so Uskoki odnesli 74 nedavno napolnjenih pušk in pištol, ki bi jih pri obrambi napada bilo

treba le delno uporabiti. Petazzi tudi navaja, da so se roparji po napadu na kostanjeviški samostan umaknili proti pleterski rezidenci, da se torej niso zadrževali na žumberškem distriktu in da je potemtakem še manj upravičeno valiti krivdo na Žumberk in njegove ljudi. Tudi tedaj, ko so roparji prišli iz Hrvatske, so se izognili Žumberka ter se podali preko kostanjeviškega območja, kjer se zaradi lepših in večjih gozdov, kakor so na Žumberku, lažje zadržujejo in skrivajo.²⁹ Svoje nesreče in škode so si bili po glavarjevem mnenju krivi samostanci sami. Tudi vlada je v svojem dokumentu z dne 20. oktobra, naslovljenem na kostanjeviškega opata Rudolfa, kakor tudi na vicedoma, oprala Petazzija vsakršne krivde in je vso krivdo »solhes raubs und mord« pripisala samostanu samemu.³⁰ Največji del krivde za nesrečo je gotovo nosil samostan sam, saj je bila brezbržnost samostancev več kot nerazumijiva. Vendar se vprašamo, ali so z Žumberka zares storili dovolj, ko so samostan o prisotnosti Uskokov obvestili ter jim naložili njih zasledovanje na svojem območju.

Ker so posamezne skupine roparjev svojo obrt opravljale še naprej, je vladar ukazal karlovškemu generalu, naj poskrbi »za popolno iztrebljenje tamkajšnje roparske svojati« (zu gänzlicher ausrottung daselbstigen rauber gesindts). Ker so roparska krdela prihajala na ozemlje Bele krajine in Kranjske tudi preko Banske Hrvatske, je prišlo s hrvatskim banom do sporazuma, po katerem naj bi se podvzelo vse, da bodo le-ta zajeta še pred prestopom zgoraj omenjenih območij oziroma dežel. Ukazano pa je bilo tudi oblastem dežele Kranjske, zlasti še deželnemu vicedomu, da storé vse za zavarovanje svojega teritorija pred podobnimi roparskimi tolpmi, kot je bila tista, ki je oropala kostanjeviško cisterco, in da v tej zvezi navežejo s hrvatskim banom potrebne stike.³¹

In kaj je storil kostanjeviški samostan za svojo nadaljnjo varnost? Že 3. avgusta, torej pet dni po napadu na samostan, je opat Rudolf zaprosil kranjske deželne stanovne, da bi mu dali orožje za obrambo. Po njegovi zahtevi mu je bilo ob napadu odneseno vse strelno orožje, ki bi ga sedaj bilo treba nadomestiti, vendar ne more dobiti primerne količine le-tega, razen tega pa ga sploh zaradi prestane škode ne more plačati. Opat prosi za 150 mušket iz orožarne deželnih stanov ali pa vsaj za 50 funtov smodnika, 150 funtov svinca ter za 100 do 200 železnih krogel manjšega kalibra.³²

Rudolfov naslednik opat Aleksander baron Taufferer (1737—1760)³³ pa je skušal za-

varovati samostan pred napadi s postavitvijo močnega samostanskega vhoda z dvema obrambnima stolpoma in z zaključitvijo samostanskega gradbenega kompleksa. V svojem pismu na reinskega opata Placida z dne 29. septembra 1743 govori o svojih zidavah in preureditvah na samostanskih poslopih ter toži, da je ob svoji izvolitvi za opata našel od starosti skoraj razpadel samostan, cerkev in druga samostanska poslopja in da je našel malo opreme, saj je bilo vse »nedavno sem po pogubnem in nenadnem napadu roparjev strahotno oplenjeno in opustošeno (paulo ante a funesta et improvisa latronum invasione crudeliter spoliata et depopulata), tako da je za restavracijo in nove zidave ter za nadomestilo izgubljene opreme izdal do tedaj že 20.000 goldinarjev, kar pa po njegovem zahtevu še ni dovolj, ampak bo terjalo še dvakratno navedeno vsoto.³⁴ Ker je opat Aleksander s svojimi dozidavami in prezidavami samostanskih poslopij in cerkve napravil do leta 1745 že nad 50.000 goldinarjev dolga, je v samostanu opravil vizitacijo »in temporibus« kranjski deželni vicedom Henrik grof Orzon s sokomisarjem 7. maja imenovanega leta. Opat svoj dolg opavičuje s številnimi gradnjami,³⁵ med katerimi navaja tudi cerkveno kulisno fasado in samostanski vhod z dvema obrambnima stolpoma (die facia da vor der kürchen, dan die andere facia da sambt zwey thurn vor dem stiftt), pri čemer je dal drugo fasado tudi poslikati (bemahlen), s čimer očitno meni Jelovškovo fresko.

Komisarja pa se z njegovo gradbeno dejavnostjo nista strinjala in sta bila v svojem poročilu na vlado mnenja, da so opatove gradnje nepotrebne, razen tega pa da sploh ni imel dovoljenja deželnega kneza, kot bi to bilo potrebno. V poročilu pravita tudi, da opat samostan prezidava v svojo zabavo in za svojo prazno slavo (pro voluptariis et vana gloria). Kljub zadolženosti pa je opat prosil vladarja dovoljenja še za nadaljnje zidave, želel je namreč pozidati še tri trakte, da bi samostan tako dobil svoj zaključek in bi ga na ta način zaščitili pred napadom Vlahov (solches von deren einfahl deren Wallachen meherers sicheren zu können). Vicedom je vladi predlagal, naj se opatu dovoli le zidava obednice za goste in kašče, ostale želje pa naj bi se prenesle na kasnejši, bolj ugoden čas.

Vicedom se je tudi spotaknil ob Tauffererjeva grba na obeh zgoraj imenovanih portalih ter je izrazil mnenje, da je opat dal namestiti grba v svojo večno slavo in sijaj (pro perpetua gloria et pompa), da bi kasnejši rodovi bili prepričani, da je on postavil takó cerkev kot tudi samostan, ni pa dal na-

mestiti insignij avstrijske hiše, patrona in odvetnika samostana, kot bi se to za ustanovo spodobilo.

Vicedom Henrik grof Orzon je kritiziral tudi Jelovškovo fresko in napis. Poroča, da je dal opat nad samostanskim vhodom naslikati rablja, držečega v rokah glavo Hasana Bisiča, ki naj bi bil zaradi ropa v samostanu ob glavo dan. To naj bi dal naslikati v porog Vlahov, zraven pa je pristavil napis, ki zaradi »tega hudodelca« (sc. Hasana Bisiča) vse Vlahe ožigosa za krvnike in roparje (gleich als ob wegen disen verbrecher alle Wallachen zu schelm und rauber worden), ki niso vredni prestopiti praga samostana (in das stift zutretten ohnwürdig wären). Po mnenju vicedoma je to neznanska norost, saj bo ta opatov postopek Vlahe, ki jih od samostana ločuje en sam hrib, navedlo, da se bodo z ropom in pustošenjem »oddolžili« samostanu. Uskoki so baje že napovedali »svoj obisk« pri prelatu in v samostanu. Vicedom je prepričan, da so takšni Tauffererjevi postopki izraz njegove trme in nepremišljenosti.

Notranjeavstrijska vlada pa je opata pred vicedomom vzela v zaščito. Prepovedala je sicer nekatere nameravane zidave, bila pa je mnenja, da je treba opatu, čigar samostan so Uskoki pred leti tako zelo razdejali, dovoliti zidave, s katerimi bi rad zaključil samostanski stavbni kompleks, vendar naj bi se zidalo postopoma. Opatova grba naj bi ostala, saj je taka navada tudi pri drugih samostanih, pač pa naj bi se dodal grb deželnega kneza. Pač pa vlada pritruje vicedomu, da bi bilo prav, da opat odstrani tisti del napisa na freski, ki blati Uskoke.³⁶

Opat in samostan Uskokom nista bila goraka samo zaradi njihovega napada na samostan v letu 1736, ampak se v tej freski in napisu na njej izraža tudi staro nasprotovanje samostana temu prebivalstvu. Ob naselitvi Uskokov v XVI. stoletju je namreč samostan izgubil v korist novih naseljencev 107 kmetij in s tem letne dohodka v višini tisoč goldinarjev. Deželni knez je tedaj samostanu kot tudi drugim zemljiškim gospodskam obljubil za izgubljeno zemljo v Gorjanjih in Žumberku rekompenciacijo, do česar pa ni prišlo. In kot je iz pritožb opatov iz XVI. in XVII. stoletja razvidno, je bil samostan dolžan še naprej plačevati deželi davek za posest, ki mu je bila odvzeta.³⁷

OPOMBE

1. Opat Rudolf Kušlan (Kuschlan, de Kuschlandt), umrl še v letu napada Uskokov na samostan, star 58 let (Arhiv samostana Rein pri Gradcu = AR, XIV, 19). — 2. P. Sigmund Zi-

gan (Shigan), bil 12 let duhovnik ter skupaj s p. Evgenijem Juričem profes 16 let, mesec dni in 9 dni (AR, XIV, 19). — 3. P. Evgenij Jurič, bil doma z gradu Struge pri Otočcu pri Novem mestu, sin Volka Karla barona Juriča, ter 9 let duhovnik (AR, XIV, 19. Radics Peter, Nadaljevanje Dolničarjeve »Epitome«, IMK XIX, 1909, str. 55). — 4. Pismo opata Rudolfa reinskemu opatu Placidu z dne 2. avgusta 1736, Ljubljana (AR, B XIV, 19). — 5. Prvo poročilo kranjskega vicedoma na vladarja z dne 4. avgusta 1736, Ljubljana (Arhiv SRS = AS, Vicedomski arhiv I 26, LXXII-7). — 6. Pismo vladarja na deželnega vicedoma kranjskega z dne 29. avgusta 1736, Gradec (AS, Vic. arhiv I 26, LXXII-7). Napad na kostanjeviško cisterco omenja tudi stiški opat Viljem Kovačič (1734–1764) v svojem pismu z dne 28. decembra 1736, Ljubljana (Metod Mikuž, Vrsta stiških opatov, Ljubljana 1941, str. 76; Aleksander Graf, Rein und Sittich, Cisterzienser—Chronik L, 1938, št. 1133). — 6a. Müllner Alfons, Türkische Räuber in Krain. Argo IV, 1895, str. 206–207. — 7. Poročilo grofa Benvenuta Sigmunda Petazzija, žumberškega glavarja, karloškemu generalu grofu Herbersteinu z dne 17. septembra 1736, Žumberk (AS, Sam A II, fasc. 29). — 8. Poročilo po 2. avgustu v pismu kranjskega deželnega vicedoma vladarju z dne 12. avgusta 1736, Ljubljana (AS, Vic. arhiv I 26, LXXII-7). Franc Rakovec-Raigersfeld ima o napadu zapisano tole: Kostanjevico napadlo in okradlo 40 turških Vlahov 29. julija 1736 (Arhiv SR Slovenije, Dolski arhiv, Raigersfeldovi spisi, rokopis št. I 47 r, str. 316). — 9. Pismo vladarja deželnemu vicedomu z dne 29. avgusta 1736, Gradec (ibidem). — 10. »... demselben aber umb nicht erkennt zu werden, von seinen cameraten sogleich der kopff abgeschnitten und hie wekh getragen worden seye...« (glej opombo 9). — 11. »Der Rädelführer, ein gebohrner Türk, wurde nachmals von seinen eigenen Mitgesellen erschlagen, der Kopf auf Karlstadt gebracht, dann vom Generalen dem Stifte überschicket, und hierorts eben am Wege, wo die Räuber hergezogen, auf einen Pfahl gesteckt.« (Marian Fidler, Austria sacra III, Heft 5, Wien 1783. Erzpriesterey, Stift und Kloster Mariabrunn Zisterzienserordens nächst Landstrass, str. 107.) Avtor pravi, da je dobil podatke v nemških in latinskih arhivalijah. — 12. Glej op. 7. — 13. »die raub vogel schon erwarthen zu wollen...« — 14. P. Jožef Fundič (Funditsch), senior, bil tedaj star 59 let, 40 let profes, umrl 13. aprila 1750 (Nicrologium Runense sub abbate Placido innovatum. AR XIV, 19). — 15. »... den ersten, so mit dergleichen briefen komben würde, mit priglen abweisen zu wollen, vorschüzend, er habe 3 hüeth mit pleynen kuglen, wolte auch selbst gegen 20 rauber sich stellen...« — 16. Glej op. 7. — 17. Alfons Müllner, o. c., str. 206. — 18. Poročilo dvornega sodnika jezuitske rezidence v Pleterjih žumberškemu oskrbniku pred septembrom 17. (AS, Sam A II, fasc. 29). — 19. Glej op. 5. — 20. Glej op. 8. — 21. Ibidem. — 22. Pismo vladarja deželnemu vicedomu z dne

17. avgusta 1736 (AS, Vic, arhiv I 26, LXXII-7). — 23. Glej op. 9. — 24. Pismo Franca Hermana grofa Stubenberga vladi z dne 1. septembra 1736 (AS, Vic, arhiv I 26, LXXII-7). — 25. Velika Kladuša: ob Glini, severozah. Bosna, Perna: jugovzh. od Karlovca. Kršlja: jugovzh. od Velike Kladuše. Kirin: jugovzh. od Karlovca. — 26. Pismo vladarja kostanjeviškemu opatu in deželnemu vicedomu z dne 20. oktobra 1736, Gradec (AS, Vic, arhiv I 26, LXXII-7). — 27. Pismo vlade kranjskemu deželnemu vicedomu z dne 11. novembra 1740, Gradec (ibidem). — 28. Glej op. 9. — 28a. Primerjaj op. 12. — 29. Glej op. 7. — 30. Glej op. 26. — 31. Glej op. 27. — 32. Prošnja opata Rudolfa na kranjske deželne stanove z dne 3. avgusta 1736 (Arhivalije Posavskega muzeja v Brežicah). — 33. Opat Aleksander baron Taufferer (1737—1760): bil izvoljen 14. junija 1737, ko je bil 18 let profes, 12 let duhovnik, tretje leto prior in dve leti magister, ter umrl v 57. letu starosti leta 1760 (AR BXIV, 16). — 34. Dokument z dne 29. septembra 1743 (AR XIV,

19). — 35. Opat našteva dela in nabave premičnin: pravi, da je skoraj popolnoma renoviral cerkev in jo na novo obokal, napravil kulisno fasado in vhodna vrata v cerkev podaljšal navzven, nabavil dva zvonova in orgle na stolpu, dal namestiti novo železno ograjo na koru ter postaviti devet marmornih oltarjev kakor tudi nove orgle, nadalje, da je pozidal vrtno hišico ter popolnoma prezidal v Novem mestu na Trgu kupljeno hišo in za prelaturu in novo kapelo nabavil številno pohištvo. (Dokument z dne 1. decembra 1746 s prilogami, Vic, arhiv I 26, LXXII-16). — 36. Ibidem. — 37. Jože Mlinarič, Topografija posesti kostanjeviške opatiije 1234 do 1786, Maribor 1972, str. 24 in 89—90. — Prim. Hermann Ign. Bidermann, Zur Ansiedlungs- und Verwaltungs-Geschichte der krainer Uskokken im XVI. Jahrhundert. Archiv für Heimatkunde I, Laibach 1882/83, str. 129—154. Idem, Zur Geschichte der Uskokken in Krain, Archiv für Heimatkunde II, 2, Laibach 1887, str. 174—207.

TEHNIKA GRADNJE BENEČANSKE CESTE V DOLINI RIŽANE

ELICA BOLTIN-TOME

V eni izmed spomeniškovarstvenih akcij, ki jih je opravil v zadnjih letih Pomorski muzej v Piranu, je bilo raziskano staro cestišče, ki so ga odkrili delavci pri poglobljanju terena za novo križišče Koper—Škofije—Ankaran—Dekani. O najdbi je bil obveščen muzej, ki je sporazumno z Medobčinskim zavodom za spomeniško varstvo Piran januarja in deloma februarja 1975 opravil potrebna zaščitna dela. Vso pomoč pri teh delih je dajala Republiška skupnost za ceste SR Slovenije, ki je poskrbela za prezentacijo daljšega fragmenta starega cestišča po navodilih Medobčinskega zavoda za spomeniško varstvo Piran.

Zaščitna dela so bila omejena zgolj na območje gradbišča, kjer je bilo staro cestišče odkrito na več mestih. V samem križišču so 240—280 cm globoko ležali trije 2—16 m dolgi fragmenti C₁, C₂ in C₃. Ležali so na nivoju trase današnje ceste Koper—Škofije in hkrati ob njeni desni strani. Izven križišča je bil odkrit še fragment C₄, v profilih jarkov pa smo ga zasledili tudi izven samega križišča na jugovzhodni in jugozahodni strani.

Daljša fragmenta C₁ in C₃ v križišču sta razmeroma dobro ohranjena. Na obeh straneh vozne površine je ohranjen kamniti rob-bankin, samo cestišče pa na več mestih prekriva drobir vezan z malto, ki tvori zgornjo povr-

šino cestišča. Omenjena fragmenta sta dala tudi lep in dokaj jasen profil, iz katerega lahko razberemo konstrukcijo ceste, ki je bila speljana po mnogokrat poplavljenem terenu Rižanske doline. Znano je namreč, da je Rižana še pred regulacijo svoje struge po drugi svetovni vojni zlasti v jesenskih mesecih dostikrat prestopala svoja bregova.

V plast ilovice sta bila 150—170 cm globoko vkopana bankina, to je 50—60 cm široka zidova, ki sta bila 6,25 m oddaljena drug od drugega. Tvorila sta rob cestišča. Prostor med obema bankinoma pa so 1—1,2 m globoko izpolnjevale štiri do 50 cm visoke plasti debelejšega ali drobnejšega kamenja, grušča in zemlje. Najnižjo plast je sestavljala do 40 cm debela plast večjega kamenja, položenega na trdno ilovnato podlago. S tem je cestišče dobilo trdno osnovo. Sledila je prav tako debela plast drobnejšega kamenja, mešanega z zemljo, ki je napolnjevala tudi praznino, nastalo med večjim kamenjem v najnižji plasti. Tretjo plast-plast drobirja, ki je bila debela 20 cm, je prekrivala plast drobirja, vezanega z živim apnom in je bila do 20 cm debela. Ta zgornja plast pa je tvorila tudi hodno oziroma vozno površino.

Ob robu cestišča so bili obcestni jarki, ki jih lahko imamo za sestavne dele ceste. Po-